

zás a sikeres bohózáti előadás záloga, hanem a tudatos hatások túlsúlya a rögtönzések fölött. Tudjuk, milyen állandóan visszatérő probléma nálunk a vígjátékok fegyelme. Feltétlenül csökkenteni kell az improvizálás arányát. Ennek legjobb módszere az lehet, ha az előadás olyan mértékben kidolgozottan kerül a néző elé, hogy az már kizárja a fegyelem gyors romlásának veszélyét. Szeptemberi

élményeink alapján el kell vetnünk az olyan tételeket, hogy a jellemkomikum a vígjáték, a helyzetkomikum a bohózat kiváltsága, meg hogy a bohózat az üres móka, a merő jókedv műfaja, a vígjáték pedig a komolyabb gondolat és ábrázolás eszköze. Nem beszélhetünk műfaji felsőbbrendűségről a komédián belül sem. Lehet egy olvasva érdekes, már-már csehovi hangulatú darab is hatástalan a színpadon, s egy tobzódó összevisszaságot mutató bohózat is közvetíthet mélyenszántó gondolatot. Minden a színházban dől el. Csak tudjuk, hogy mit akarunk.

Hugh Leonard: Motel a hegyen, József Attila Színház.

Fordította: Szántó Judit. Rendezte: Benedek Árpád, díszlet: Fehér Miklós, jelmez: Nádor Vera.

Szereplők: Horváth Gyula, Szemes Mari, Kaló Flórián, Kállai Ilona, Fülöp Zsigmond, Pálos Zsuzsa, Csákányi László.

Eduardo de Filippo: Vannak még kísértetek, veszprémi Petőfi Színház.

Rendezte: Lengyel György m. v., díszlet: Fehér Miklós, jelmez: Hruby Mária.

Szereplők: Dobák Lajos, Meszléry Judit, Joós László, Demjén Gyöngyvér, Tóth Titusz, Majcen Mária, Harkányi János, Bakody József.

Dario Fo: Lopj kevesebbet, miskolci Nemzeti Színház.

Fordította: Nagy Magda, zenéjét szerezte: Herédy Éva. Rendezte: Orosz György, a díszleteket és a jelmezeket tervezte: Gergely István.

Szereplők: Komáromy Éva, Sallós Gábor, Csapó János, Csiszár Nándor, Máthé Éta, Virág Ilona, Lenkey Edit, Varga Tibor, Koroknay Géza, Pákozdy János, Somló István, Csiszér András, Gyórvári János, Szabados Ambrus, Héczey Éva, Pádua Erzsébet, Bósze Péter, Győri Ernő.

Tabi László: Családi dráma, veszprémi Petőfi Színház.

Rendező: Pétervári István, díszlet: Szabó Lajos, jelmez: Hruby Mária. Szereplők: Baracsi Ferenc, Herendi Mária, Ruttkay Mária, Horváth László, Kenderes Tibor, Czeglédy Sándor, Törsök Márta.

MIHÁLYI GÁBOR

Színpadi szertartás halott istenek tiszteletére

Euripidész Médeiaja és Szophoklész Antigonéja a szegedi Nemzeti Színházban

A szegedi nézőket felvont függöny fogadja. Már az előadás megkezdése előtt módjukban áll megcsodálni Gyarmathy Ágnes egyszerűségében szép és impozáns díszletképét. A függönyök övezte, ferdén lejtő színpad majdnem teljesen üres, csak baloldalt az előtérben hever egy óriási Zeusz-fej - egy tízméteres istenszobor maradványa, s jobboldalt fent a magasban csüng egy elnyújtott, háromszög alakú fríz- vagy talán timpanontöredéket idéző kulissza - mintha valamely görög templom argonauták útját, Médeia gyermekgyilkosságát, Antigoné áldozatát megjelenítő oromzatának darabja lenne.

A romokat mutató díszletkép már eleve jelzi: a régi Görögország nincs többé, a régi istenek is meghaltak már. A lám-pák kialszanak, az előadás megkezdődik. Újra felgyulladnak a színpadot megvilágító sárga fények, a Zeusz-fejen magába roskadva ül Médeia dajkája. (A szereplők már nem félnek attól, hogy ülőalkalmatosságnak használják az istenfejet ábrázoló szobormaradványt.) Ünnepelesen bevonul a nők és férfiak kara, s ék alakban a közönség felé fordulva elszavalják az *Antigoné* dráma „Sok van, mi csodálatos . . .” kezdetű híres karszövegét. A hangsúly azonban ezúttal nem az ember okosságát, tehetségét, leleményét, kitartását dicséretű sorokra esik, hanem az utol-só kettőre: „mindenben ügyes - ha akár-mi jön, ám a haláltól - nem tud menekülni. E sorok annál is inkább hangsúlyt kapnak, mivel ezt a karszöveget a két görög tragédia egybefoglalására a *Médeiát* követően, az *Antigoné* végén is elismétlik.

A görög ember félelme a sikert hozó, majd megrontó, de mindenképpen kiszámíthatatlan, befolyásolhatatlan vak sorstól egyaránt előtérbe kerül mind a két klasszikus dráma előadásában. Lehet, hogy a rendezői szándéktól függetlenül kapnak nyomatékot a Hírnök szavai: „Mert minden árny a földön - nem most vallom ezt / először, és nem rettegek kimondani: kik azt hiszik, hogy bölcsek és mély dolgokat / kutatnak, legtöbb büntetés azokra sújt. / Mert emberek közt

senki boldog nem lehet: / kinek segít a jószerencse, sorsa jobb / a többinél, de boldog nem lehet soha.” (Médeia, Európa K. 1964. 93. old. 1224-1230 sor), vagy később az Antigonéban: „Higgyétek el, míg él az ember, semmi sincs, / Miért dicsérnem vagy kárhozzatnom lehet. / Szerencse, semmi más., emel s lesújt megint, / Akár balsorsba jutsz, akár jól megy sorod.” (Antigoné, Franklin K. 1950. 404. old.) A Hírnök szövegét mind-két darabban a fiatal Fenyő Ervin szavazata el nagyon szépen, mély átéléssel, s talán őt ragadta meg e sorok összecsengése, s így kerültek előtérbe a bekövetkező tragédiák tanulságát összegező szavak.

Giricz Mátyás rendezését meghatott ünnepélyesség jellemzi. Emelkedett méltósággal és költőiséggel mondják a színeszek Euripidész és Szophoklész mondatait, ügyelve a szép, érthető beszédre, s arra, hogy a szöveg zeneisége, dallama se sikkadjon el. (Ehhez képest zavart a Médeiaiban a női karvezető, Barta Mária kicsit gyermekes hangsúlyú szavalása.)

A dajka és a női kar előzményeket ismertető bevezetője után fellép Médeia - Kovács Mária -, hogy elzokogja panaszát. Szerelme, férje Iászón kedvéért nemcsak elhagyta otthonát, de elárulva szüleit fel is égetett maga mögött minden vissza-, hazavezető hidat. Idegen földön két gyermeket szült férjének, Iászónnak, mindenben kedvét leste, s most az egy másik, fiatalabb, otthont s királyi trónt ígérő nő kedvéért elhagyja őt. Médeia sokszorosan sértve érzi magát, mint nő, mint feleség, mint anya, s szenvedését, elkeseredését csak fokozza magárahagyatottsága, kiszolgáltatottsága, tehetetlensége. Euripidész Médeiaja azonban nemcsak sértett asszony, szerencsétlen megalázott királylány, hanem Hélios napisten varázstudományú unokája is. A szenvedélyes, veszedelmes nők sorából való, aki szerelmi örületében gyilkolni is képes.

Kovács Mária, akit erre a szerepre hívtak meg Miskolcra, érzésünk szerint - mint később megtudtuk, a rendező utasítására - túlságosan is lefojtott, túlságosan is mértéktartó Médeiát alakított. Méltóságteljes királynő volt, aki büszkeségében nem tűrte még részvétünket sem. A színésznőre kényszerített majdnem gesztustalan játék fegyelme nem adott lehetőséget szenvedélyes kitérősekre, mozgásokra. Nyilván így is életre lehet kelteni az elkeseredett, vad bosszújában gyermekeit is elpusztító démoni szeretőt és sebzett anyát, a magukat humanistának valló

A rendezői szándék, a kevés mozgásos,

ravasz görögök hazug civilizációjában idegenül mozgó vad, barbár asszonyt. Kovács Mária azonban az ünnepélyességet követelő játéktílus nehéz páncéltatából nem tudott kitörni, erejéből többnyire csak a szöveg szép és kulturált elmondására futotta.

majdnem gesztustalan játék, ahol ennek megfelelően minden mozgás, minden gesztus többszörös súlyt kap, a naturalista játéktílus következetes kerülése, az előadásmód szertartásos ünnepélyessége részben elérte célját: templomi áhítatot teremtett a nézőtéren. A vasárnap dél-

utáni előadás diákközönsége pissenés nélküli tisztelettel bámulta a színészeket. De úgy ülte végig a templomi előadást, s nemcsak a *Médeia*, de az *Antigoné* előadását is, mint aki elment ugyan a misére, a szülei kedvéért, vagy mert úgy illik, s aztán elcsodálkozik, elámul a számára nem is egészen érthető szertartás látványos pompáján, de hitetlen lévén nem érez semmiféle vallásos megrendülést.

Kovács Máriaéhoz hasonlóan, a *Médeia* többi szereplője is szavalta és nem játszott a szerepét. Ezt viszont kulturáltan, szépen tették, olyan műgonddal és olyan kevés gesztussal, ahogy csak verset mondani lehet és szabad. Így például a Kreónt alakító Kovács János nem törekedett arra, hogy átélje a lányát féltő apa dilemmáját, aki egyrészt tudja, hogy meg kell szabadulni a veszedelmes vetélytársnőtől, az idegen, szörnyű tettekre is képes barbár nőtől, de másrészt humanista ember, és uralkodóként annak is tudatában van, hogy lánya boldogságát védve jogtalanságot követ el, boldogtalanná tesz egy másik embert. Kovács János ehelyett megelégedett azzal, hogy verset mondva hangsúlyokkal, szünetekkel, a hangerő, a beszéd tempóváltásaival tolmácsolja számunkra az euripidészi szöveg gondolati és érzelmi árnyalatait. Janka Béla Iászónja sem közvetítette számunkra annak a fiatalembernek a kínos helyzetét, akit pedig nem is olyan nehéz magunk közé képzelni - amikor külföldi feleségétől a nagy szerelem múltával szabadulni szeretne. Az új feleségjelölt nagyszerű karriert ígér, az idegen nőt viszont erkölcsstelenség két gyerekkel faképnél hagyni. A szavalás súlyos pompájú ornátusa a *Médeia* többi szereplőjéhez hasonlóan, Janka Bélát is megakadályozta abban, hogy Iászónt játszva megértesse velünk ennek a figurának mára utaló problémáit.

Bár Giricz Mátyás rendezői szigora, mind a két színre vitt görög tragédiát egyforma feszes, emelkedett stílusban tartotta, az *Antigoné* bizonyult az eleve nebb, forróbb előadásnak. Ez elsősorban a címszereplő Martin Márta játéknak köszönhető. A mai fiatalok kompromisszumot nem tűrő, a végső tragédiát minden következményével vállaló romantikus etikum igényét szólaltatta meg *Antigoné* alakjában. Igaz, a főiskolát most

Szophoklész: *Antigoné*
(szegedi Nemzeti Színház)
Martin Márta (*Antigoné*)

Euripidész: *Médeia* (szegedi Nemzeti Színház)
Kovács Mária (*Médeia*) és Janka Béla (*Iászón*)
(Hernádi Oszkár felvételei)

végzett fiatal színész nő még nem tart ott, hogy meg tudja jeleníteni a nagy klaszszikus szerep minden árnyalatát - többek között a kelletténél keményebb karaktert formált. Ez a nagy életbúcsú-jelenetben bosszulta meg magát, ahol túlságosan tudatos mártírként vállalta sorsát. A „gyűlölni nem, szeretni csak születtem én” mondatot nehezen hisszük el szenvedélyes, kemény Antigonéjának. De szerepformálásának kétségtelen érdeme, hogy valóban Antigoné volt - az erkölcsi törvény mártírja, akinek vörös köntösét halála után méltán hozhatták be lobogó gyanánt az áldozatok végtisztességét megadó záróképben.

Martin Márta eleven Antigonéja lehetővé tette, hogy a többi színész is kilépjen valamennyire a szavalás egyhangú ünnepélyességéből, s némi étellel töltse meg szerepét. Kovács János így megkísérelte, hogy eljátssza az erkölcs törvényeit és a nép véleményét semmibe vevő zsarnok uralkodót, majd a fia halálát gyászoló megtört apát. (Kreón feleségének szerepét s a rá vonatkozó mondatokat a rendezés, mint nem a lényeghez tartozót, kihagyta.) Simon Éva nővérét szerető, félnék Isméné volt, Simon Péter pedig megkísérelte, hogy Haimónt apja ellen lázadó mai fiatalként állítsa elének. Az ezeréves és a mai tragikum összekapcsolása leginkább az Ór epizód szerepét alakító Szabó Istvánnak sikerült. Egyszerre csak egy eleven ember jelent meg a színpadon, egy életét féltő fiatal katona, aki tudja, hogy a hatalmasok nem szereznek híreket hozóját, rendszerint rajta töltik ki mérgeiket, bosszújukat. A kulturált előadásból egyedül Máriáss József rítt ki, aki eltévesztve szerepét, a jövőbe látó, vak Teiresias főpap helyett, akinek átkaitól még egy hatalmaskodó uralkodónak is félnie kell - a francia királyt játszotta el a *János vitéz* dalműváltozatából.

A méltósággal mozgó és szépen szavaló férfikar a dráma szövege szerint Thébai város öregjeinek, vagyis legrangosabb polgárainak társasága. Ezért is tanácskozik velük Kreón, kéri ki véleményüket, s végül az ő javaslatukra kegyelmez meg (igaz, már későn) Antigonénak. Ehhez képest meglepő, hogy a jelmeztervező zsákrúhába öltöztette őket - mintha szegény, aggkoldusok lennének. Ettől az értelmezési mozzanattól eltekintve Gyarmathy Ágnes jelmezei is szemet gyönyörködtetőek (még a zsákrúhák is!), s tökéletes harmóniában vannak a sárga fényben úszó díszlettel.

NÁNAY ISTVÁN

Évadkezdés vidéken

A színházaszerető látogató egy-egy ország, város színházi életéről elsőnek a mű-sorok átböngészésekor (a választék bősége vagy szűkössége, sokszínűsége vagy egyhangúsága, a klasszikus és modern, a külföldi és hazai drámák aránya alapján) alkot - sokszor csak megközelítő képet.

Külföldi ismerősöm Budapestre látogatván, elámult a fővárosi színházak gazdag repertoárján, s még jobban csodálkozott, amikor megtudta, milyen változatos bemutatókkal kezdik vidéki színházaink az évadot.

Valóban, a bemutatók sora sokatmondó: Illyés Gyula: *Testvérek* és Sarkadi Imre: *Elveszett paradicsom*, Bornemisza-Móricz Magyar *Elektra* és Gárdonyi Géza: *A lámpás*, Euripidész: *Médeia* és Szophoklész: *Antigoné*, Shaw: *Szent Johanna* és Gorkij: *Éjjeli menedékhely*, Calderón: *Az élet álom* és de Filippo: *Vannak még kísértek*.

A budapesti színházak lassú ébredésével, felújításokkal előrukkoló, szolid évadkezdésével szemben a vidékiek a sokszínűség mellett szellemi izgalmakban is bővelkedőbb évadot ígérnek. A színházak vállalkozókedve, változatos mű-sorterve egyértelműen öröndetes. Nem ilyen egyértelműen sikeres azonban a színpadi megvalósítás.

Az évad eleji bemutatók közül hat darab tapasztalataiból kiindulva lényegében kétféle drámamegközelítéssel találkozhattunk. A gyakoribb eset: az eredeti darab műfajától függetlenül a színpadon látott mű - melodráma. Ilyenkor az alkotók a konfliktusokat lekerekítik, erejét tompítják, pszichologizálnak, vagy csak egyszerűen olcsó romantikus-szентimentális mázzal vonják be a történetet, a figurákat egyaránt. A másik megközelítésmód: a rendező és a színészek megtalálják a darabban azt a mának szóló tartalmi magot, amely a művet időszzerűvé teszi, ezzel értelmet adva a darabválasztásnak, és éppen a maiságból adódóan - korszerű színpadi produkciót alkotnak. Ezek az előadások egyben azt is bizonyítják, hogy nincs értelme színész- vagy rendezőcentrikus színházról beszélni. Ugyanis, ha a rendező képes a mai embernek az ember-

ről ma érvényes mondanót megérezni a darabban, ha ehhez képes a színészeket mozgósítani, akkor az előadást a színészek remek teljesítménnyel sikerre viszik. Nem külön-külön, hanem együtt. De ha a darab időszzerűségében a színészek sem bíznak, vagy a rendezőnek nincs közölnivalója a darabban - elmaradnak a jó alakítások is.

Melodramák

A szegedi Nemzeti Színház megújítási folyamatának részeként két görög klasszikust - Euripidész: *Médeia* és Szophoklész: *Antigoné* - mutatott be egy előadásban.

Egy estén két mű nem kerülhet véletlenül egymás mellé. A2 egyik erősíti a másik gondolatait, vagy ellenpontoszák egymást, vagy műfaji eltérésülből adódik a kívánt hatás.

A szegedi előadásban a rendező - Giricz Mátyás - a két darab közös vonásait kereste, így párosította a műveket, alakította, módosította a szöveget, a tragédiák szerkezetét. Mi lehet közös Médeia és Antigoné lényében, sorsában? Látszólag semmi. Médeia a legkegyetlenebb módon - gyerekei életét sem kímélve - bosszút áll hűtlen szerelmesén, Antigoné igazságot szolgáltat halott, temetetlen bátyjának. Médeia tette egyéni bosszú, Antigonéé lázadás a zsarnoki rend ellen.

De mindkét darabban két társadalmi forma küzdelme jelenik meg: a *Médeia*-ban az anyajogú és az apajogú, az *Antigoné*-ban a családjogú és a vagyoni (városi) renden alapuló formáké. Mindkettőben nő küzd igazáért, a társadalmi fejlődés szempontjából előremutató tendencia ellenében, s mindketten elbuknak.

A darabok ábrázolta szituáció - nagyon távoli analógiákkal - hasonló, ha más-más konkrét megnyilvánulási formában jelenik is meg. De vajon mit mond számunkra ez az egymással felelősített két mű ?

A klasszikus művekről illik azt tartani, hogy minden korban érvényesek, mindig aktuális, örök emberi mondanivalójuk van. Némi igazság van is ebben a vélekedésben, különösen, ha a mű egésze által sugallt gondolatrendszerre, s csak ezen belül az egyik-másik, időnként jobban „áthalló” motívumára értjük. De ha egy klasszikust azért mutat be a színház, mert egy-egy mondata, monológja érvényes „egy az egyben” ma, akkor ez nem az örökérvényűség erősítése, hanem az azt gyengítő aktualizálás. Ez mutatkozott meg a Médeianál, ahol is a kórus által a gyermeknevelés szépségéről és árnyol-